

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΠΡΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΙΑΣ

(Χρονικά τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος)

Ἐν ἔτει 1852 αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν πόλις μικρά, μὴ κεκτημένη τὴν ἀνάπτυξιν, ἣν ἐπ' ἐσχάτων ἔλαβε καὶ ἦν ὀλίγοι τότε προέβλεπον, οὐδὲ τὰς ἀξιώσεις μεγαλοπόλεως ὡς σήμερον μὲ ὅχι πολὺ δίκαιον ἴσως ἐγείρει. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς, κατὰ τὴν γενομένην ἐν ἔτει 1851 ἀπογραφὴν ἀνῆρχετο εἰς 24,754 κατοίκους, ὁ δὲ τοῦ Πειραιῶς εἰς 5247. Τὰ πορίσματα ταῦτα τῆς ἀπογραφῆς πιθανῶς ἦσαν κατώτερον ὅπως δῆποτε τοῦ πραγματικοῦ, διότι καὶ ἡ ἀπαριθμησις ἀτελῶς ἐνηργεῖτο, καὶ οἱ πολῖται, ὡς καὶ μεταγενέστερον καταδείχθη, ἐνεκα πλάνης ἢ προλήψεων, οὐ μόνον δὲν ὑπεβοήθουν, ἀλλὰ καὶ προσκόμματα παρενέβαλλον εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀρχῆς. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ δὲν θὰ ἦτο μεγάλη καὶ δὲν ἀπέχομεν ἴσως τῆς ἀληθείας ὑπολογίζοντες μετὰ τῶν παρεπιδημούντων ξένων καὶ τῆς φρουρᾶς εἰς τριακοντακισχιλίου τοὺς κατοίκους τῆς πρωτευούσης. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἦτο ἀνάλογος καὶ πρὸς τὸν ἐν γένει πληθυσμὸν τοῦ κράτους, ὅστις κατὰ τὴν εἰρημένην ἀπογραφὴν ὑπελείπετο τοῦ ἑκατομμυρίου, συμποσούμενος εἰς 998,266. Ὁ νομὸς τῆς Ἀττικῆς εἶχε κατοίκους 87,962· ὁ τῆς Εὐβοίας 65,066· ὁ τῆς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος 81,082· ὁ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας 98,789· ὁ τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας 105,561· ὁ τῆς Ἀχαΐας καὶ Ἠλίδος 115,690· ὁ τῆς Ἀρκαδίας 119,540· ὁ τῆς Μεσσηνίας 98,400· ὁ τῆς Λακωνίας 87,437 καὶ ὁ τῶν Κυκλάδων 138,000. Ὁ δῆμος Πατρῶν περιελάμβανε τότε 14,395 δημότας, οἱ δῆμοι Ἑρμοῦ πόλεως καὶ Σύρου ὁμοῦ 24,609 καὶ ὁ δῆμος Λαυρίου μόνον 1611! Ἀλλὰ τότε δὲν ἦσαν γνωσταὶ αἱ σκωρίαὶ καὶ αἱ ἐκβολαὶ καὶ αἱ μετοχαί!

Ἡ ἑκτασίς τῆς πόλεως σχετικῶς πρὸς τὴν σημερινὴν ἦτο λίαν περιορισμένη, εἰ καὶ τότε ἀκόμη ἦτο δυσανάλογος πρὸς τὸν πληθυσμὸν, διότι ἐμεσολάβουν μετὰ τῶν οἰκίων μάνδρα καὶ οἰκόπεδα καὶ τὰ λεγόμενα χαλάσματα ἰδίως ἐν ταῖς παλαιοτέραις συνοικίαις, ἐρείπια τουτέστι οἰκίων τῆς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πόλεως καταρρευσασάν ἐκ τοῦ χρόνου καὶ ἐκ τῶν τυχόν τοῦ πολέμου. Ὁ Ἀδου εἰς τὴν Σύγχρονον Ἐλλάδα ὑπολογίζει τὰς οἰκίας τῆς πόλεως εἰς δισχιλίαις περίπου. Καὶ ἡ μὲν συνοικία τῆς Πλάκας ἦτις ἦτο ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ ἡ σχετικῶς πυκνότερον κατοικημένη δὲν ὑπέστη ἑκτοτε σπουδαίας μεταβολὰς εἰμὴ μόνον τὴν προσθήκην τῶν πρὸς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων καὶ τὸ πεδῖον τοῦ Ὀλυμπίου οἰκοδομῶν· αὕτη δὲ ἦτο καὶ ἡ ἀριστοκρατικώτερα δύναται τις εἰπεῖν τῶν συνοικίων καὶ κυρίως τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ κεῖμενον μετὰ τῶν ὁδῶν Ἀδριανοῦ, Θουκυδίδου, Νικοδήμου· ἡ συνοικία δὲ τοῦ Ψυρρῆ ἀπετέλει τὸ ἀντίθετον ἄκρον· πέραν αὐτῆς ἐξετείνοντο ψιλαὶ ἐκτάσεις καὶ μόνον περὶ τὸ Γεράνι ἤρχισαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ οἰκοδομῶνται εὐάριθμοι τινες οἰκίαι κατ' ἀραιὰ διαλείμ-

ματα, σχέδια δὲ τινὰ ὑπῆρχον περὶ τοῦ συνοικισμοῦ ἐργατικῶν τινῶν τάξεων πρὸς τὸ μέρος τῆς Κασσίδας. Τὸ λεγόμενον Μεταξουργεῖον ἦτο τότε ἡμιτελὲς οἰκοδομὴ ἀνήκουσα εἰς τὸν Κατακουζηνόν, ἦτις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἠγοράσθη ὅπως διασκευασθῇ καὶ χρησιμεύσῃ ὡς μεταξουργεῖον. Αἱ μετὰ τὴν συνοικία, αἱ παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως κείμεναι, ἡ περὶ τὸ ὠρολόγιον τοῦ Κυρρηίου, κοινῶς περὶ τοὺς Ἀερίδες, ἡ τῆς Παλαιᾶς Ἀγορᾶς καὶ τοῦ Ἀγ. Φιλίππου μέχρι τοῦ Θησείου ἀποτελοῦσαι κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πρὸ τῆς ἑπαναστάσεως πόλεως ἦσαν ἐπίσης πυκνὰ κατοικημένα κυρίως ὑπὸ τοῦ ἐργατικοῦ καὶ χειρωνακτικοῦ πληθυσμοῦ. Πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἡ πόλις ἔληγεν ἀποτόμως ἐν ἡ θέσει κεῖται σήμερον τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Στέμματος, καλουμένῃ τὰ Κανόνια, διότι αὐτόθι ἦτο ὁ στρατὸν τοῦ Πυροβολικοῦ.

Ἡ πλατεία τῆς Ὀμονοίας καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἦσαν ψιλὸς καὶ ἔρημος χώρος. Ἡ ὁδὸς Ἀθηνᾶς ὑπῆρχε κατοικημένη ἰδίως πρὸς τὸ νοτιώτερον μέρος, ἡ δὲ ὁδὸς Πειραιῶς ἦτο ἐν τῷ σχηματίζεσθαι. Τὰ Χαῖτεϊα, ἅτινα σήμερον ἀποτελοῦσι τὸ κέντρον τοῦ πολυταράχου ἀθηναϊκοῦ βίου οὐδὲ κατ' ὄνομα ἦσαν τότε γνωστά. Εἰς τὴν θέσιν τὴν, παρὰ τὴν οἰκίαν Κανταντζόγλου ἰδίως, ἔκειντο ἐν ἡ δύο πενιχρὰ μονώροφα καθενεῖα καλούμενα τὰ Κανενεδάκια. Ἡ Νεάπολις τότε μόλις εἶχεν ἀρχίσει νὰ συνοικίζηται· ἀλλ' ὁ συνοικισμὸς περιορίζετο πρὸς τὸ δυτικώτερον μέρος, ἐκαλεῖτο δὲ τὸ Προάστειον (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὑπάρχουσα σήμερον πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὁμώνυμος ὁδὸς) καὶ χάριν αὐτοῦ εἶχε τότε προσφάτως οἰκοδομηθῇ ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τοῦ Κολωνακίου, ὅπερ ἦτο ἐντελὲς ἀκατοίκητον, ὅλος ὁ ἀνώμαλος χώρος ἦτο ἐντελῶς ἐλεύθερος, μεσολαβουσῶν μόνον ποῦ καὶ ποῦ ὀλίγων τινῶν οἰκίων. Ἡ ὁδὸς Σταδίου, ἡ λαμπροτάτη καὶ ἀριστοκρατικωτάτη τῶν ὁδῶν τῆς σημερινῆς πόλεως, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατὰ γράμμα ἀδιάβατος, ἐπειδὴ ἔκειτο ἐν τῇ μέσῳ αὐτῆς κατὰ μῆκος ἀρχομένη ἀπὸ τῆς θέσεως ἐνθα κεῖται νῦν ἡ πλατεία τῆς Ὀμονοίας καὶ ἀπολήγουσα σχεδὸν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος φάραγξ, ἦτις βατὴ οὐσα περὶ τὰς ἐσχατίας, εἶχε περὶ τὸ μέσον βάθος δύο καὶ τριῶν μέτρων. Ἡ διάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν ἑτέραν ἐγίνετο διὰ γιγνύων ξυλίνων καὶ σαθρῶν τοποθετημένων κατ' ἀποστάσεις. Τοιαύτη διάβασις ἐν ὧρα νυκτὸς μάλιστα ἐνεκα τοῦ ἀτελεστάτου φωτισμοῦ δὲν ἦτο πάντοτε ἀσφαλὲς· ἀλλὰς τε ἐνεκα τῆς ἀνέκαθεν ἐπικρατούσης μοναδικῆς ἀβελητηρίας τῶν ἑλλληνικῶν ἀρχῶν περὶ τὰ τοιαῦτα, ἡ κατάστασις τῶν γεφυρῶν ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ ἀμεμπτος. Μιᾶς τοιαύτης κειμένης ἀντικρὺ τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου εἶχε καταπέσει ἐκ

τῆς σαθρότητος ἡ ὑποστηρίζουσα αὐτὴν δοκός. Ἐν τούτοις ἡ γέφυρα ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἔμενεν ἀνεπισκευάστος πρὸς κίνδυνον τῶν κατ' ἀνάγκην διερχομένων δι' αὐτῆς διαβατῶν. Παρὰ τὴν ὁδὸν Σταδίου ἔκειντο τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, τὸ Νομισματοκοπεῖον, κείμενον εἰς τὴν θέσιν ἐνθα ἐγείρεται σήμερον τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν, τὸ Ἑθνικὸν Τυπογραφεῖον καὶ οἱ Βασιλ. Σταυλοὶ αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκοδομαὶ ἦσαν πολὺ ὀλίγαι καὶ ἐν ὀλιγώτεροι εἰς τὴν παράλληλον λεωφόρον τοῦ Πανεπιστημίου, ἐνθα ὁκοδομήθη τότε καὶ τὸ Ἀρσάκειον, ἀντικαταστήσαν τὴν λεγομένην Ἑταιρίαν, ἥς τὸ καὶ ἀστέμα ἔκειτο ἐν τῇ συνοικίᾳ Πλάκας, ὅπου ἀκριβῶς σήμερον εὐρίσκεται τὸ Παρθενάγειον Χίλλ, καὶ ἐνθα ἐξηκολούθει οἰκοδομούμενος ὁ βραδύτερον ἀποπερατωθεὶς Δυτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, οὗ τὸν θεμέλιον λίθον εἶχε καταθεῖσι ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν ἔτει 1851. Τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸ ὀπισθεν αὐτοῦ ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἦδη ἰδρυθὲν Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον ἀπετέλουν τὸ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ὄριον τῆς πόλεως. Πρὸς τὴν λεωφόρον Κηφισίας ἐνθα νῦν ἀνεγείρονται τόσα περικαλλῆ μαρμαρότεκτα κτίρια, μία μόνη μνημονεύεται τότε οἰκοδομή, ἡ Βασιλικὴ Φαρμακοποιήκη, τανῦν ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, οὗ ὁ θεμέλιος λίθος ἐτέθη τὴν 23 Ἰουλίου τοῦ 1852. Πέραν αὐτοῦ μόνον ὑπὸ τὸν Ἀγχεδμον εὐρίσκοντο ἐξοχικά τινὰ καθενεῖα.

Τὴν καθ' αὐτὸ μάζαν τῆς πόλεως διέτεμον σταυροειδῶς αἱ δύο κεντρικώταται τότε καὶ κυριώταται τὸν ὁδὸν, ἡ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Αἰόλου. Ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ ἦτο συνέχεια τῆς Πειραικῆς ἀπὸ τῆς ἐσχατίας αὐτῆς ἐφαίνετο ὡς καὶ τώρα ἐν ἀπόπτῳ λευκάζουσα ἡ κυρία τῶν Ἀνακτόρων πρόσοψις, ἐν τῇ μετὰ τὴν ὁδὸν δὲν παρενέπιπτε μόνη ἡ Καπνικαρέα, ἀλλὰ καὶ φοίνις τις ὑψηλὸς ἐγειρόμενος ἀντικρὺ τοῦ σημερινοῦ καταστήματος τοῦ Ἑκατόγχειρος. Ὁ φοίνις οὗτος διεσώζετο μέχρι τοῦ 1856. Ἡ Καπνικαρέα εἶχε προγραφῇ καὶ ἐπρόκειτο νὰ κατεδαφισθῇ· πλὴν ἐπεκράτησε κατόπιν ἄλλης σκέψης καὶ Β. Διάταγμα ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1852 ἐσώσεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς.

Κατ' αὐτὴν ὥσαύτως τὴν ἐποχὴν ὠρίσθη ὅπως ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα ἀστυνομικά τμήματα, χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῶν δύο μεγάλων διασταυρουμένων ὁδῶν. Τὸ α' τμήμα ἦτο τὸ τῆς Πλάκας· τὸ β' τὸ περιλαμβάνον τὰς συνοικίας Καλαμῶτου, Λέκα κλπ. τὸ γ' τὸ τοῦ Ψυρρῆ· τὸ δ' τὸ τῆς Παλαιᾶς Ἀγορᾶς καὶ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ ὡς φαίνεται δὲν εἶχε πολλὰν πεποιθὴσιν εἰς τὰς χωρομετρικὰς γνώσεις τῶν πολιτῶν, ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ καὶ Αἰόλου τέσσαρες πάσσαλοι φέροντες πινακίδας μετ' ἐπιγραφῆς Α'. τ μ ἡ μ α, Β'. τ μ ἡ μ α

κλπ. πρὸς μεγάλης ἐκπληξιν τῶν συνωστίζομένων εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο περιέρχων.

Αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως ἦσαν μικραὶ διώροφοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ δὲν διεκρίνοντο οὐδ' ἐπὶ στερεότητι, οὐδ' ἐπὶ κομψότητι ἀρχιτεκτονικῇ. Ἰδιαίτερον γνῶρισμα τῆς οἰκοδομῆς τῶν χρόνων ἐκείνων εἶνε ὁ παρὰ τὴν ἐτέγην προέχων θριγκός, ξύλινος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἐν τούτοις ἀνηγέρθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1852 οἰκοδομαὶ ἀξιόλογον τοιαῦται δὲ ἦσαν ἢ παρὰ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος οἰκία Κορομπλά, ἥτις ἐχαρακτηρίσθη παρὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς ὡς κτίριον πελώριον, ἢ οἰκία τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Π. Δηλιγιάννη, ἐν τῇ ὁδῷ Αἰόλου, ὅπου νῦν τὸ φωτογραφεῖον Μωραΐτου, ἢ οἰκία τοῦ καθηγητοῦ κ. Μακκᾶ ἐν τῇ λεωφόρῳ Πανεπιστημίου, ἢ οἰκία τῆς κομῆσεως Θεοτόκη, τῆς Κοντ' ἐσσας κοινῶς καλούμενη, εἰς τὴν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Σωκράτους καὶ ἄλλα τινές. Κτίρια δημόσια παρεκτὸς τοῦ παναρχαίου ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ Νοσοκομείου, τοῦ Ἀρσενείου δὲν ὑπῆρχον ἄλλα ἀξιόλογα. Τὰ ὑπουργεῖα ἐκτὸς τοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, κειμένον ἀμφοτέρων ὅπου καὶ σήμερον εὐρίσκονται, ἦσαν τότε φερέοικα ἐγκαθιδρυμένα εἰς οἰκίας ἰδιωτικὰς ἐπὶ ἐνοικίῳ· τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ παρὰ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος οἰκίᾳ ἐνθα νῦν εἶνε τὸ ξενοδοχεῖον τῶν Ξένων. Τὸ Βουλευτήριον, ἐνθα συνεδρίαζε καὶ ἡ Γερουσία, ἐκεῖτο εἰς τὸν χώρον ὅπου καὶ νῦν εὐρίσκεται, εἰς οἰκίαν χρησιμεύσαν ἄλλοτε πρὸς διαμονὴν τοῦ Βασιλέως μετὰ τὸν γάμον του — κατοικοῦντος πρότερον ἐν τῷ οἰκίῳ ὅπου νῦν ἡ διεύθυνσις τῆς ἀστυνομίας — πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν Ἀνακτόρων· διὸ καὶ ἡ ὁδὸς τοῦ Κολοκοτρῶνη ἐλέγετο ἕως τότε ὁδὸς Ἀνακτόρων. Ἡ διεύθυνσις τῆς Ἀστυνομίας ἐκεῖτο εἰς τὴν γωνίαν τῆς ὁδοῦ Καπνικαρέας καὶ Μητροπόλεως, μετὰ δὲ τὴν κατὰ τὸ 1854 πυρπόλησιν τῆς οἰκίας ταύτης, ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατόπιν ὠνομάζετο «Ἡ καμμένη Ἀστυνομία» μετεκομίσθη εἰς τὴν ἐν τῇ πλατεῖᾳ τοῦ Δημοπρατηρίου οἰκίαν Κρασσᾶ, τὸ Δημαρχεῖον ἐν τῇ ὁδῷ Ἑρμοῦ, τὸ Φρουραρχεῖον ἐν τῇ ὁδῷ Νίκης, τὸ μόνον τότε ἐν Ἀθῆναις Γυμνάσιον παρὰ τὴν Καπνικαρέαν, εἰς τὸ οἰκίαν ὅπου σήμερον εὐρίσκεται τὸ ἐργοστάσιον τοῦ κ. Ἀπέρρη, τὸ Πολυτεχνεῖον ἐν τῇ ὁδῷ Πειραιῶς εἰς τὸ σημερινὸν Ὁδεῖον. Οἱ στρατώνες εὐρίσκοντο παρὰ τὴν Παλαιὰν Ἀγοράν. Αἱ πρεσβεῖαι ἦσαν διεσπαρμέναι. Ἡ τῆς Γαλλίας ἐπὶ μακρὸν χρόνον εὐρίσκετο εἰς τὴν παρὰ τὴν πλατεῖαν τῶν Ἀνακτόρων οἰκίαν Δημιῶν, ὅπου νῦν τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἡ ἀγγλικὴ ὅπου καὶ σήμερον εὐρίσκεται. Ἡ ῥωσικὴ εἰς τὴν οἰκίαν Γρουπάρη ἐνθα ἦτο πρὸ μικροῦ τὸ γραφεῖον τῆς Ἐφημερίδος. Ἡ πρωσικὴ ἐν τῇ νεοδημῇ τότε οἰκία Βλασσόπουλου, εἰς τὴν ὁδὸν Πειραιῶς. Τὸ Πρωτοδικεῖον ἐν τῇ ὁδῷ Ἀθηνᾶς. Ὁ ἐπισημότερος τῶν

ναῶν ἦτο ὁ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὁλοκλήρως ἐξωραϊζόμενος, παρεχόντων πρὸς τοῦτο καὶ τὴν γενναίαν αὐτῶν συνδρομὴν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίδος. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐπῆχοντο τόπον Μητροπολιτικοῦ ναοῦ ἐγίνοντο αἱ ἐπίσημοι τελεταί. Οἱ Καθολικοὶ μόνον ναὸν εἶχον τότε τὸν νῦν παλαιὸν λεγόμενον καὶ εὐρισκόμενον ἐντὸς τοῦ χορηγηθέντος αὐτοῖς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ὁθωμανικοῦ Τεκῆ. Ὁ ῥωσικὸς ναὸς τοῦ Νικοδήμου λεγόμενος τότε ἀκόμην δὲν εἶχεν ἀποπερατωθῆ. Ἡ Κυβερνήσις εἶχε παραχωρήσει πρότερον εἰς τὴν ῥωσικὴν πρεσβεῖαν ὡς ναὸν αὐτῆς ἰδιαίτερον τὸν ἐν τῇ συνοικίᾳ Πλάκας ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως, κοινῶς λεγόμενον Σωτήρα, ὅστις καὶ ἀφ' οὗ ἀπεδόθη εἰς τὴν ἐνορίαν μετὰ τὴν ἀνέγερσιν ναοῦ τοῦ Νικοδήμου, ἐξηκολούθει καλούμενος ὑπὸ τῷ λαοῦ ῥωσικὴ ἐκκλησία. Οἱ διαμαρτυρούμενοι καὶ κυρίως οἱ Ἀγγλικοὶ ἐκέκταντο πάντοτε τὸν σχεδὸν ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς βασιλείας ἐν Ἀθῆναις κτισθέντα ναὸν τῶν παρὰ τὴν ἐσχάτην τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων. Οἱ λοιποὶ τοῦ λουθηρανικοῦ δόγματος καὶ ἰδίως οἱ Γερμανοὶ ἐσύχναζον εἰς τὸ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις παρεκκλήσιον τῆς Βασιλίδος. Ἀλλ' ὁρθόδοξοι ἄλλοι δὲν ὑπῆρχον ἐκτὸς εὐαρίθμων Ἑβραίων διαμενοντῶν εἰς τὴν συνοικίαν τὴν ἀποκαλουμένην καὶ σήμερον τὰ Ἑβραϊκά. Νεκροταφεῖα ἦσαν τὸ Ἀ' πέραν τοῦ Ἰλιδίου καὶ τὸ παρὰ τὸ Ζάππειον ἀκόμην ὑψιστάμενον τῶν διαμαρτυρουμένων. Ἐνεκα τῆς βαθμιαίας αὐξήσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς ἀπεφασίσθη καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ Β', νεκροταφείου κατὰ τὸ 1852.

Ἡ βαθμιαία αὐξήσις τῆς πόλεως ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν ἐπῆρχετο βραδέως καὶ ἀεληθότως οὕτως εἰπεῖν, καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς πυρπολώσεως γοργότητος, ἥτις παρετηρήθη κατὰ τὰ μεταγενέστερα ἔτη. Καίτοι αἱ οἰκοδομαὶ δὲν ἦσαν πολυδάπαναι οὐχ' ἦντο οἱ εὐποροὶ δὲν κατεῖχοντο ὑπὸ τῆς μανίας τῆς ἀνεγέρσεως κτιρίων, ἔλειπε δὲ τότε καὶ τὸ ἐπιδεικτικὸς ἐπιδικὸν τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα χρησιμοποίησιν τοῦ πλούτου τοῦ ἐπὶ τῷ στοιχείῳ. Προσθετέον ὅτι ἔζων ἀκόμην κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οἱ ὑπολειπόμενοι τῆς μεγάλης ἀλλ' ἀπλοικῆς γενεᾶς τοῦ Ἀγῶνος οἱ ἀνέκαθεν ἔχοντες διαρκῶς ἐστραμμένα τὰ ὄμματα πρὸς τὸν ἀντικατοπτρισμὸν τῆς Μεγάλης Ἰδέας καὶ κοιμηθέντες μετὰ τὴν παρήγορον ἐλπίδα τῆς προσεχούσης πραγματώσεως τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων, οἵτινες ἐπίστευον ἀκραδάντως ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῆς πρωτεύουσας ἐν Ἀθῆναις ἦτο ἀπλοῦς διάμεσος σταθμὸς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦντο βραχείας διαρκείας καὶ ὅτι ἡ ἀφευκτος ἀνιδρυσις τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐμελλε φυσικῶς νὰ συνεπαγάγῃ τὴν μετάθεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Κράτους εἰς τὴν βασιλεύουσάν πόλιν. Διὰ τοῦτο ὅτε ὁ δραστήσιος καὶ ἐπιχειρηματικὸς βιομήχανος Ἀνδρέας Κορομπλάς ἀνήγειρε τὴν παρὰ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος μεγάλην οἰκίαν του, ἥτις ἐθεωρεῖτο μέγαρον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, πολλοὶ τῶν ἀπίστων ἐκείνων διερχόμενοι καὶ βλέποντες μετὰ θάμβους τὸ

κτίριον ἐμυκτήριζον ἀφελῶς τὸν οἰκοδοσὸν.—Τί κάμνεις αὐτοῦ, κύρ Ἀνδρέα; ἔλεγον αὐτῷ· κουκουδάγιας θὰ λαλήσουν μὴ μέρα εἰς τὸ σπῆτι σου!

Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων τὰ οἰκόπεδα ἐτιμῶντο μετρίως, ὀλίγοι δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι οἵτινες προμαντεύσαντες ἔκτοτε τὴν μέχρι παροξυσμοῦ φθάσαν ὑπερτίμησιν αὐτῶν ἐπρονόσαν ν' ἀποκτήσῃ τοιαῦτα καὶ ἑκατονταπλασιάσαν τὴν αὐτῶν περιουσίαν. Τῶν κειμένων ἰδίως ἐκτὸς τῆς ζώνης τῆς τότε πόλεως οἰκοπέδων, ἅτινα ἦσαν ἀγροὶ ἐσπαρμένοι, ἡ τιμὴ ἦτο εὐτελεστάτη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ἀγορᾶς αὐτῶν ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τιμῆς τοῦ στρέμματος καὶ οὐχὶ τοῦ πηχέως. Πλεῖστα ὅσα ἀνέκδοτα ἀναφέρονται περὶ ἀτόμων ἐπωφεληθέντων τῆς τοιαύτης εὐκαιρίας ἢ παραμεληθέντων αὐτὴν καὶ πικρὰ κατόπιν μεταμεληθέντων. Οὕτω λόγου χάριν ὑποδηματοποιὸς τις εἶχε λαμβάνειν περὶ τὰς διακοδίας δραχμὰς παρὰ κτηματίου ἀνήκοντος εἰς εὐγενῆ τῶν Ἀθηνῶν οἶκον· ἐν στενοχωρίᾳ διατελὼν ὁ ὀφειλέτης προέτεινε νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ ἐκτεταμένον οἰκόπεδόν του ἐπὶ τῷ συνηθισμῷ τοῦ χρέους καὶ τῇ ἀποτίσει ὀλίγων ἀκόμην ἐκατοντάδων δραχμῶν. Ἀλλ' ὁ ὑποδηματοποιὸς ἀπέρριψεν ἀγερῶς τὴν πρότασιν εἰπὼν ὅτι δὲν εἶχε χρήματα διὰ ν' ἀγοράσῃ χωράφια. Μετὰ τινα ἔτη ἐτυπτε τὴν κεφαλὴν του ταλανίζων αὐτὸν διότι ἡ ἀρηνδὶς του ἐκείνη ἐστοίχισεν αὐτῷ ἐν τοῦλάχιστον ἑκατομμύριον. Τὰ χωράφια, ἅτινα περιεφρόνυν ἐπ' ἐτέλειαν κατόπιν ἐν ὁλόκληρον τετράγωνον κείμενον εἰς κεντρικωτάτην θέσιν παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμοιοῖας!

Εἶπομεν ὅτι αἱ κυριώταται τῶν ὁδῶν ἦσαν αἱ διασταυρούμεναι τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Αἰόλου. Εἰς αὐτὰς ἐκειντο τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα, τὰ ξενοδοχεῖα, τὰ εὐπρεπέστερα καφαναῖα, καὶ παντοειδῆ ἐργαστήρια. Ἀλλὰ τὰ ἐμπορικὰ ἐργαστήρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πόρρω ἀπείχον τῆς σημερινῆς λαμπρότητος καὶ πολυτελείας, οὐδ' ἤξιοῦντο ὡς σήμερον τοῦ ἀναποφύκτου ἡμερησίου προσκυνήματος τοῦ λατρεύοντος τὸν συρμὸν ὠραίου φύλου. Ἐξαιρέσει ὀλίγων, ἀνάκαθεν πεφήμισμένων, τὰ λοιπὰ ὠμοίαζον πρὸς τὰ νῦν ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς πόλεσιν ὑπάρχοντα καὶ ὡς πρὸς τὴν πενιχρότητα καὶ ὡς πρὸς τὸν φουρμὸν τῶν ἐν αὐτοῖς πωλουμένων ἐτεροειδῶν ἐμπορευμάτων, μετ' ἐκπλήξεως δὲ ὁ διατρέχων τὰς σπανίας ἀγγελίας τῶν ἐφημερίδων τοῦ καιροῦ ἐκείνου βλέπει ἐν τινὶ ἐξ αὐτῶν ἐπὶ παραδείγματι ὅτι εἰς τὸ δεῖνα κατάστημα πωλεῖται «χαρτί τοῦ γραψίματος» καὶ... τί λιο! Καὶ τὰ ξενοδοχεῖα ἐπίσης ἦσαν οὐδὲ μεγάλα οὐδὲ πλούσια· ὡς ἐπισημότερα ἐθεωροῦντο τὸ ξενοδοχεῖον Ξένων, καὶ τὸ τῆς Ἀνατολῆς κείμενον ἐν τῇ ὁδῷ Αἰόλου παρὰ τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν. (Ἐπεται τὸ τέλος.)

X. Ἀννίως.

Ἀκουε μᾶλλον τοὺς μακρόθεν κραυγάζοντάς σοι «Ἀνακούφισον τὴν δυστυχίαν μας» ἢ τοὺς λέγοντάς σοι εἰς τὸ οὐς «Αὐξήσον τὸν πλοῦτόν σου».